

SANAT SOSYOLOJİSİ

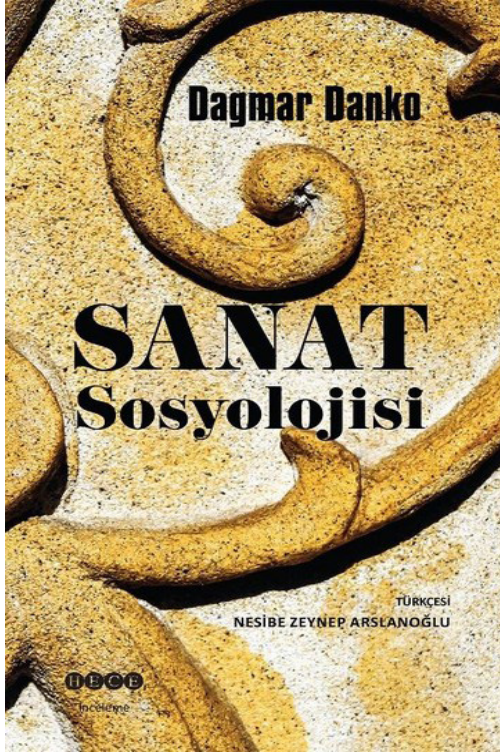
SOCIOLOGY ART

Nevruz BAL

nevruzz.bal@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8131-6020

Makale Geliş Tarihi
16 Ocak 2021

Makale Kabul Tarihi
25 Mayıs 2021

Danko, D. (2017).
Sanat Sosyolojisi,
(Çev. Nesibe Zeynep Arslanoğlu),
Ankara: Hece Yayınları. 175 s.

Sosyolojinin alt okuma dalı olan sanat sosyolojisi, toplumları anlama noktasında sosyal bilimcilere yeni bir perspektif sunmaktadır. Sanatı anlamak ve analiz etmek toplumların oluşum, değişim ve dönüşümleri hakkında bilgi sahibi olmak demektir. Çünkü her sanatın üretim aşaması meydana geldiği toplum ile bir ilişki içerisinde olduğu ve varoluşsal yapısını toplumun etimolojisinden almaktadır. Başka bir deyişle sanatçının ortaya koyduğu sanat eseri sanatçının topluma bakış açısına ve değişen gündelik hayatına göre şekil almaktadır. Çünkü sanat eserleri sanatçıdan bağımsız şekilde üretilemez ya da sanatçının düşünsel ve yaşamsal alanından ayrı şekilde var olamaz.

Sanatın toplum ile kurduğu bağlantıyı sosyolojik perspektiften yorumlayan sosyologlar, sanatın sadece güzel ve haz uyandırmanın ötesinde toplumsallığın görünürlük alanındaki çeşitli anlamları barınmasından dolayı sosyolojinin konuları arasında yer edindiğini söylerler. Bu yüzden sosyoloji toplumsal üretimini sanat üzerinden yeniden inşa etmektedir. Yeniden inşa sürecinde değişen toplumların kültürü, dini, sosyo-ekonomisi hakkında bilgi verme özelliğine sahiptir. Bu sebeplerden dolayı sanat toplumsallığı yorumlamada ve açıklama noktasında sosyolojinin temel çalışma konularından biri haline gelmiştir.

Sanat sosyolojisinin tanımlamasına dair sosyolojik bağlantısının nasıl kurulduğu ile ilgili sorunsallığı dile getiren Danko, Sanat Sosyolojisi adlı eserinde sanatın tarihsel sürecinde sosyoloji ile kurduğu muğlak bağlantıyı incelemektedir. İnanç, kültür, ekonomi ve siyasetin sanat üzerindeki yansımalarını çok boyutlu bir şekilde aktarır. Kitapta, sanatın araştırma alanını ve ortaya çıkma sürecinin analizini yapan Danko; Pierre Bourdieu, Howard S. Becker ve Niklas Luhmann fikirlerine referansta bulunarak sanat sosyolojisinin çok boyutlu okumasını altı bölüme ayırarak açıklamaktadır.

Birinci bölümde Danko, sanatı anlamak ve sanat sosyolojisinin temel meselesini anlatmak için çeşitli sorular sormaktadır. İlk başta sanatın sosyal değerinin ne olduğu, toplumda ne tür bir işlevi olduğu ya da toplumsal alan içerisinde hangi görevi üstlendiği temel araştırma sorusunu

oluşturmaktadır. Bu tür soruların ardından sanatın ne tür nedenlere bağlı olarak ortaya çıktığını, sanatın sanat olarak kabul edilmesinin ne tür normlara bağlı olduğunu, sanatı kim ya da kimlerin ürettiği, sanatı kim ya da kimlerin belirlediği, sanatın hitap ettiği bir sınıf ya da kimlere hitap ettiği ile ilgili soruları barındırmaktadır. Genel olarak toplum ile sanat arasında kurulan bağlantı nasıl oluşmuştur? gibi sorular kapsamında sanatın tanımı yapılmıştır (s. 7-8).

Danko sanat sosyolojisinin tipolojisini anlamaya yönelik oluşturulan bu sorular çerçevesinde toplum ile sanat arasındaki bağlantıyı açıklama ve analiz edilmesi yönünden teoriler üretmiştir. Rasyonel değerlendirme açısından sanat-toplum dikotomisinde karışıklığı ve çeşitliliği sanatın özünde yalnızca toplumsal değerler kapsamında akla uygun olup olmadığına yönelik çeşitli sorunsallıkları gidermek için kafa yormaktadır. Sanatın üretilmesi ya da eşsiz bir eserin ortaya çıkarılması sanatçının salt yeteneğine bağlı olduğunun aksine sanatın politik, kültürel, ekonomik ve sosyal bağlamı açısından yorumlanması sanat sosyolojisi sayesinde öğrenilen bir durumdur. Başka bir deyişle sanat sosyolojisi sanatın üretilmesinin sadece sanatçıya özgü bir durum olmasının ötesinde toplumsal bağlantıları ile değerlendirilmesi yapılmaktadır (s. 8).

Çeşitli toplumlar ekseninde değişen sanat anlayışı, toplumsal değişimler etrafında sadece bireysel ya da öznel olarak değerlendirilemez. Müzik, dans, resim, gibi sanat eserleri toplumların değerlerini, normlarını ve ritüellerini temsil etmektedir. Başka bir ifadeyle her sanat eseri toplumsal iz düşümün birer göstergelerini resmetmektedir. Aynı zamanda toplumsal yaşamı sağlamlaştırır ve örgütleyen bir yapıya sahiptir. Bu yüzden sanat icrasının gerçekleşmesi toplumun yapısını okumayı da gözler önüne sermektedir. Danko bu açıklamalarıyla sanatın sosyal değerinin muğlaklığını sosyolojik bir perspektifle analiz etmektedir (s. 9).

İkinci bölümde Danko, sanat sosyolojisinin araştırma alanı ve soruları ya da sorunları ile ilgili açıklama yapar. Sanat sosyolojisi bağlamında konu ve sınırını yatay bir düzlem perspektifinden belirlemektedir. Gündelik hayatta sanat sosyolojisi kavramı yatay bir düzlem boyutunda sadece güzel sanatlara dönük bir yapıya işaret etmemektedir. Sanat sosyolojisi tarihsel perspektiften okuması yapıldığında, 20. yüzyıl öncesine kadar güzel sanatlar alanı içerisinde değerlendirilmesi yapılmaktaydı. 20. yüzyıl ile birlikte sanat sosyolojisinin sadece güzel sanatlar açısından değerlendirilmesi ve yorumlanması sorun oluşmuştur (s. 15).

Sosyologlar, sanat sosyolojisinin diğer sanat dalları ile olan bağlantısını en çok sinema, dans, tiyatro ve fotoğrafçılık alanları ile değerlendirirler. Sanat sosyolojisi açısından hangi sanat dallarının yer alması gerektiğine dair sorunsallıklar 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren baş göstermeye başladı. Bunun temel sorun olmasının altında yatan etken ise popüler kültür ve yüksek kültür arasındaki benzerlik ve farkların görünmeye başlanmasıdır. Bu yüzden sanat dallarının onaylanması popüler kültürün normları dâhilinde belirlendiği söylenebilir.

Sanat sosyolojisinin temel perspektifinde toplum ve sanat bağlantısının karşılıklı etkileşimi sosyologların inceleme alanında analiz edilmektedir. Bu analiz noktasında sosyologlar çeşitli konular, teoriler ve metotlar ekseninde inceleme alanını oluşturmaktadırlar. Sanat sosyolojisinin soru(n)ları çerçevesinde sanatın üretim boyutu, dağıtımı ya da aracılığı ve kabulü esasında üç araştırma alanı ekseninde analiz edilir. Başka bir ifade ile sanatın üretimi esnasında toplumsal şartlar ve temelleri inceleme alanı oluşturmaktadır. Bu inceleme alanında sanatçı hangi yöntemle çalışmaktadır? ve kimler sanatçıdır? soruları etrafında açıklanabilir. Sanatın dağıtım araçlarının örneğin CD dinleyen kişilere nasıl ulaşıldığı incelenmesi yapılır. Son aşama olarak sanatın kabulünü çoğunlukla halk tarafından onaylanan bir durum olarak incelenmektedir. Başka bir deyişle örneğin kim ya da kimler hangi müziği dinlediği ve hangi kitabı okuduklarının

istatistiksel belirlenmesi yapılmaktadır. Sanat eserlerini sanat sosyologları açıklarken bu üç araştırma alanı etrafında incelemektedir (s. 16-21).

Üçüncü bölümde Danko, Sanat sosyolojisinin yerleşmesini Taine, Comte, Durkheim, Simmel, Horkheimer ve Adorno gibi sosyal bilimlerin fikirlerinden yararlanarak açıklamaktadır. Danko, sanat sosyolojisinin ortaya çıkmasını 1800'lerden başlayarak 20. yüzyılın ortalarına kadar geçen zamanın tarihsel özetini sunar. Sanat sosyolojisinin uzmanlaşması ve üniversitelerde yer edinmesi 1900 yıllara denk gelmektedir. Fakat toplum ve sanatın iç içe geçmesi ya da bütünleşmesi 1900'lerden öncesine denk gelir. Sanat sosyolojisi bağlamında tartışılan sorunlar ise modernizmden önceki zamana tekabül etmektedir (s. 23-24).

Mükemmelleştirme düşüncesi ya da sanatın toplumu olağan olanın üstüne çıkarma fikri 19. yüzyıla denk gelmektedir. Bu düşüncüyü savunan ilk sanat sosyologları olarak anılan Guyau ve Fransız Hippolyte Taine'dır. Taine, sanat değerinin zoolojide ve botanikteki hiyerarşik yapının düzenine yerleştirme düşüncesi savunur. Düşüncesinin temelinde ya da sanattan beklentisinin toplumda somutlaşan yükümlülüklerin yerine getirilmesi ağır basmaktadır. Auguste Comte sanat sosyolojisi ile fikirleri Taine ile benzerlikler göstermektedir. Sanatın temel hedefinin toplumun iyileşmesine dönük olması gerektiğini ve sanatın aslında toplumu olumlu yönde iyileşmesine katkı sağladığı fikrine hâkimdi (s. 25-29).

Dördüncü bölümde Danko, sanat sosyolojisini üç sosyolog ve üç kavram üzerinden açıklama yoluna girer. Üç sosyolog; Pierre Bourdieu, Becker ve Luhmann üç kavram ise sanat alanı, sanat dünyası ve sanat sistemidir. Pierre Bourdieu sanat alanı kavramı üzerinden sosyal eşitsizlikleri sanat bağlamında açıklamasını yapmaktadır. Bourdieu'un sanat sosyolojisi açıklamasında habitus kavramına değinerek sanat sosyolojisini derinlemesine tartışmaktadır. Bourdieu düşüncesine göre toplumdaki sosyal eşitsizliklerin (açık ya da gizli eşitsizlikler) sanat yönetimini ve algısını şekillendirdiği savını savunmaktadır. Bourdieu üst-alt sınıf dikotomisinde değişen sınıf ve birey arasındaki habitusun sanatın ayrıcalıklı sınıfın ürettiği ya da sadece üst sınıfın ortaya çıkaracağı düşüncesini ters yüz etmektedir. Başka bir deyişle Bourdieu; saf yeteneğin ve zevkin doğuştan geldiğine yönelik olmadığı sosyal koşulların paranteze alınması gerektiğine değinir (s. 55- 65).

Becker, sanat sosyolojisini sanat dünyası kavramı ile açıklar. O, sanat eserini eşsiz bir ürün olarak görmez, sanatı ortak eylemler bağlamında anlamlı olabileceğini savunur. Sanatçıyı toplum dışında olan kendine ait özellikleri oluşturan kişi olarak görmez aksine toplumla birlikte kendi özelliğini oluşturabileceğine değinir. Başka bir ifadeyle sanatçının anlam bulması ve özelliklerinin keşfedilme alanını toplumla ilişkilendirir. Luhmann ise sanat sistemi kavramı üzerinden sanat sosyolojisini anlatır. Sanatı sistem teorisi olarak görür. Luhmann sanatın toplum içinde kendine haz olan bir alt sistemi ortaya çıkarttığından bahseder. Bu yüzden Luhmann sanat sisteminin öbür alt sistemler gibi bağımsız olduğu ve öbür sistemlerden ayrı çalıştığını dile getirir. Luhmann sanat sistemini ekonomi, din, siyaset gibi eşit bir düzeyde olduğunu dile getirir ve sanat eserlerini bir iletişim anlayışı içinde ele alır (77.-97).

Beşinci bölümde Danko, sanat eserleri bağlamında diğer konular ve teorilerle olan bağlantıları ya da etkileşimleri somut örnekler vererek açıklar. Sanatın toplumsal cinsiyet çalışmaları ekseninde, ekonomi, kültür ve siyaset açısından etkileşimlerine değinmektedir. Danko, daha çok sanat sosyologlarının sanatı açıklarken ya da yorumlama noktasından değindiği konular üzerinden açıklama yapar. Cinsiyete bağlı çalışmaların sanat alanı içinde genellikle kadınların yaptığını söyler. Sanatın ekonomi alanı ile bağlantısını ise ekonomi ve sanatın karşılıklı olarak etkileşimleri çok uzun süre tartışılan bir konu olduğunu ifade etmektedir. Bu araştırmaların hem

popüler hem de bilimsel olarak birbirini beslediğine değinir. Danko, sanat sosyolojisi ile ilgili araştırma yapan sosyologların sanat ürününü analiz etme noktasında siyaset ve kültür ilgilendikleri konuların başında geldiğini söylemektedir. Aynı zamanda sanatçının eserlerinde ortaya çıkardığı temaların toplumların kültür, siyaset, sosyo-ekonomik durumu ile ilişkisinin olduğu dile getirir (s. 127-134).

Altıncı bölümde Danko, sanat sosyolojisi hakkındaki fikirleri değerlendirme ve sonuç başlığı altında kitabın kapanışını yapar. Kitapta sanat sosyolojisi bağlamında açıkladığı, yorumladığı ve tartıştığı konuların toparlamasını yapar. Sanat sosyolojisinin araştırdığı alanları, sanatın hangi sorulara yönelik olduğunu, sanat sosyolojinin tarihselliğini derinlemesine irdelemektedir.

Sanat sosyolojisi bağlamında kullanılan kavramlar ve teoriler üzerinde gelişmesini sağlayan Luhmann, Bourdieu ve Becker'in fikirleri etrafında sanatın toplum ile kurduğu iletişimi aktarılmaktadır. Danko, bu üç ismin sanat sosyolojisi kapsamında klasik üçlü olarak adlandırıldığından ya da geçtiğinden dolayı eserinde ayrı bir şekilde paranteze alır. Eserde çeşitli yaklaşımlar birbirini tamamlayan ve uyum gösteren bir yapı etrafında ilerlemektedir (s. 143-144).

Sanat Sosyolojisi adlı eserde Danko, sanatın tarihsel perspektifinden yola çıkarak sosyal bilimciler açısından teoriksel ve metodolojik açıklamasını yapar. Sanat sosyolojisinde; toplum ile sanat arasında bağlantının olduğunun ya da birbirini beslediğine değinir. Sanatçının ortaya çıkardığı eserlerinin kendi gündelik hayatlarındaki etkileşimlerinden ve düşünsel anlamdan bağımsız olmayacağını değinir. Bu yüzden sanat sosyolojinin “sanat, toplum ve sanatçı” üçgenin de anlam kazandığı, yorumlandığı ve yeniden inşa edildiği söylenebilir. Eser, sanat sosyolojisine ilgi duyanların ya da çalışma yapmak isteyenlerin; sanat sosyolojisinin ne olduğunu ve toplum ile bağlantısının kurulması açısından düşünsel olarak bilgilendirici bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Eserde farklı sosyologların perspektifinden sanat sosyolojisini değerlendirmesi açısından sanat sosyolojisine ait fikirlerimizi ve bakış açımızı etkileyeceği ya da büyük oranda değiştirme özelliğine sahip olduğu söylenebilir.